

VERHALEN VOOR ONDERWEG

HEUVELLAND

**Wandeltocht tussen
Kemmel en Loker
met herinneringen
aan een vernietigende oorlog**

De Slag om de Kemmelberg maart – september 1918

WANDELING

VAN 10 KM, 7,5 KM OF 4,3 KM

IN

HET REGIONAAL LANDSCHAP

WEST-VLAAMSE HEUVELS

Waarom deze veldslag?

Nieuwe situaties aan beide fronten

Op 2 april 1917, na drie jaar bewuste neutrale opstelling, verklaren de Verenigde Staten van Amerika de oorlog aan Duitsland en haar Centrale Bondgenoten (Oostenrijk-Hongarije, Turkije en Bulgarije). Aanleiding hiertoe was o.m. de onbeperkte duikbotenoorlog die de Duitsers in februari 1917 inzetten. Ook het herstel van de internationale machtsverhoudingen en de bescherming van hun eigen belangen in de (oorlogs-)economie speelden een rol.

Vanaf 26 juni 1917 landen de eerste Amerikaanse troepen in Saint-Nazaire, de Zuid-Bretoense havenstad in onbezet Frankrijk. Tot begin 1918 zullen grote aantallen Amerikaanse soldaten, tot 300.000 man per maand, het Europese vasteland bereiken.

De Duitse legerleiding realiseert zich snel dat deze nieuwe ontwikkeling het verloop van de oorlog zal bepalen. De Duitse troepen kunnen onmogelijk lang standhouden tegenover het nieuwe numerieke overwicht van de geallieerden. Een vlugge doorbraak in het westen lijkt de enige oplossing.

Maar er is ook goed nieuws voor de Duitsers. In oktober 1917 breekt de Russische revolutie uit. De Bolsjewieken gooien het oude regime van de Tsaar Nicolaas II definitief omver. Daardoor stort in Oost-Europa het oorlogsfront in elkaar. Voor Rusland is de Eerste Wereldoorlog op 15 december 1917 definitief voorbij.

Het Duitse hoofdkwartier maakt gretig gebruik van deze meevaller. 40 Duitse divisies worden uit het oostelijke front teruggetrokken, en overgeplaatst om te gaan strijden aan het westerse front.

Het Ludendorff-offensief in maart 1918.

De Duitse generaal en latere rechtse politicus Erich Ludendorff (1865-1937) wordt belast met de voorbereiding van een groots offensief aan het westelijke front, van de Somme tot de Ieperboog. In maart 1918 wordt de aanval ingezet.

In de zuidelijke Westhoek zal het strijdtoneel zich vooral concentreren op en om de West-Vlaamse heuvels. De Kemmelberg en haar omgeving, die tot dan toe gespaard waren gebleven van de oorlogsvernietigingen, zou nu haar doodsteek krijgen.

Erich Ludendorff

Aanvankelijk slaagt het offensief: het Duitse leger komt vlot vooruit, de verliezen zijn beperkt. Maar de achterhoede, de reservetroepen en de bevoorrading kunnen niet volgen. Vermoeidheid, tekort aan voorraden en tactische twijfels dreigen het offensief te laten mislukken. Ludendorff last een pauze in. De Duitsers houden tijdelijk halt en vormen front aan de voet van de Frans- en West-Vlaamse heuvels, vanaf het zuiden van Meteren (bij Bailleul) tot het westelijke gedeelte van de Ieperboog (Wijtschate).

Op 17 april 1918 valt de stad Belle in Duitse handen. De Duitse troepen staan aan de voet van de Kemmelberg.

De Kemmelberg na beschieting

de feiten

tussen januari en september 1918

7 januari 1918

Eerste verplaatsing van Duitse troepen van het oostelijke naar het westelijke front.

21 maart

Start van het Duitse offensief

26 maart

Maarschalk Foch wordt bevorderd tot opperbevelhebber van de geallieerde troepen.

11 april

De Duitsers veroveren Armentières.

14 april

Aankomst van de eerste Franse troepen in Vlaanderen.

15 april.

Slag om Bailleul. De Duitse troepen belegeren de stad en haar omgeving van 15 tot 17 april.

18 april

Frans/Britse aanvallen op de lijn Dranouter – Lindenhoek – Polka - Vierstraat.

23 april

Duitse aanvallen op het Franse front ten oosten van Bailleul, Hillestraat en Koudekotstraat.

25 april

Het Duitse leger verovert de Kemmelberg. 1.950 soldaten van het 30ste Infanterieregiment, bijna één derde van de totale effectieven, sneuvelen op de heuvel. Het front stabiliseert zich ter hoogte van Bruloze.

29 april

Hervatting van het algemene Duitse offensief, vooral gericht op de sector Loker-Scherpeberg. De poging om het geallieerde front ter hoogte van Loker-Hoekje te doorbreken, mislukt.

Van 29 april tot 4 mei

Verschillende aanvallen en tegenaanvallen op Loker.

Van 5 mei tot eind juni

Franse aanvallen in de richting van de Kemmelberg, men wil het verloren terrein heroveren. Ondanks diverse artillerie-duels wijzigt het front weinig of niet.

30 mei

Divisiegeneraal Guignabaudet (41ste Franse Infanteriedivisie) sneuvelt aan de commandopost 'La Montagne', Kemmel.

18 augustus tot 4 september

De geallieerden ondernemen het Leie-leper offensief.

Troepen van de 27ste en 30ste divisie van het Amerikaanse leger vechten mee in onze streek.

5 september

Definitieve herovering van de Kemmelberg door de Frans-Britse troepen.

Generaal Foch reorganiseert

De geallieerden maken van de vertraging van het Duitse leger gebruik om zich te reorganiseren. De Franse opperbevelhebber Ferdinand Foch (1859-1929) laat verschillende Franse divisies overkomen naar het noorden. Zij zullen het Britse leger, dat zich vooral op de frontlijn rond leper concentreert, gedeeltelijk aflossen.

De bevelen van de geallieerde hoofdkwartieren zijn even streng als duidelijk: de West-Vlaamse heuvels moeten tegen elke prijs in eigen handen blijven. Immers, de heuvelrij betekent de laatste natuurlijke hindernis om de Duitse opmars naar zee te beletten. Generaal Foch omschrijft de Kemmelberg graag als "het oog van Vlaanderen". Het strategische belang van de heuvel, met aan weerszijden vlakke landschappen, valt niet te onderschatten.

De slag om de heuvels

Op 25 april 1918 wordt 'de Slag om de Kemmelberg' ingezet. De aanval groeit uit tot een totaal offensief tegen het geallieerde front rond de heuvels. Op korte tijd veroveren de Duitsers de Kemmelberg volledig. Hun aanval blijft wel steken aan de voet van de andere heuvels: Rodeberg, Zwarteberg en Scherpenberg. De gevechten gaan door tot eind juli 1918.

Dank zij Amerikaanse hulp heroveren de geallieerden in september de Kemmelberg op de Duitse bezetter. Het Ludendorff-offensief heeft uiteindelijk niets uitgehaald. Maar de verbeterde strijd kostte om en bij 200.000 soldaten het leven, waarvan minstens 82.000 Franse soldaten. De dorpen en het prachtige landschap tussen Kemmel en Loker werden tijdens 5 maanden oorlog totaal verwoest.

Ruïnes kerk

De wandeling praktisch

- Start in Loker, 'Dorpsonthaalpunt' (met infoborden) bij de kerk. Parkeerplaats in de onmiddellijke omgeving.
- de tocht maakt gebruik van het Wandelnetwerk Heuvelland, met knooppuntenbewegwijzering, een product van Westtoer. De wandelkaart is te koop (€ 5) in de VVV Heuvelland, Reningelststraat 24 te Kemmel, Westtoer en de andere toeristische diensten in de Westhoek.
- gedeeltelijk geschikt voor rolwagens en kinderwagens. De trajecten over de Kemmelberg en de Scherpenberg zijn niet geschikt (alternatieven voorzien).
- afstand : X,X km (alternatief : X,X km)
- het traject wordt beschreven via de wandelknooppunten en straatnamen.

De tocht volgt volgende knooppunten:

10 - 11 - 60 - 61 - 63 - 74 - 73 - 84 - 82 - 81
 - 70 (- ... -) 75 - 55 - 54 - 51 - 50 (- ... -) 48
 - 49 - 45 - 44 - 10.

Puinen van het huis Six in Loker-dorp.

Op twee plaatsen wordt afgeweken van het netwerk: tussen 70 en 75, tussen 50 en 48. Zie de beschrijving.

Start : Lokerdorp (dorpsonthaalpunt)
{van 10 (kerk) naar 11 (Godtschalkstraat)}

Kerk Loker [A]

Loker bezat een enorm strategisch belang voor het front tussen de Kemmelberg en de Rodeberg. De Duitse aanvallen en de Franse tegenaanvallen vanuit het dorp volgden elkaar snel op.

De Sint-Pieterskerk van Loker dateerde uit de 15de eeuw. Haar drempel ligt 90 m boven zeeniveau, de hoogste van West-Vlaanderen. Tijdens de vele gevechten van april tot juni 1918 werd ze totaal vernietigd. In 1924 werd de kerk terug opgebouwd naar het oorspronkelijke, laatgotische origineel. Typierend is de toren zonder spits, met vier hoektorentjes, verbonden door een balustrade. De kerk werd vier keer platgebrand en leeggeroofd. Loker was als grensdorp vaak het mikpunt van invallende soldaten, geuzen of plundersaars. In 1568 raasde de

Beeldenstorm voorbij, in 1794 steken Franse soldaten de kerk in brand.

Kenmerkend is het gebruik van ijzerzandsteen, afkomstig van de heuveltoppen. Op de torenromp prijken opvallende motieven in rode baksteen: het wapenschild van de Heren van Loker en metselaarstekens, een soort handtekening van de bouwvakkers. In de kerk vind je enkele mooie brandglasramen met oorlogstaferelen.

Oog in oog. [A]

Op 14 april 1918 vestigt de 2de cavaleriedivisie zich als een van de eerste Franse divisies in de streek van de West-Vlaamse Heuvels. De geschiedenis van deze divisie blijft nauw verbonden met het dorp Loker.

Eind april heeft het 4de eskadron stellingen ingenomen nabij Loker, op zowat 400 meter ten oosten van de kerk. Op 29 april 1918 waagt een afdeling van het eskadron, onder bevel van wachtmeester Barral, een uitval. De soldaten klimmen uit hun schuilplaats en snellen vooruit om nieuwe stellingen ter hoogte van de kerk in te nemen. Het terrein voor hen bestaat enkel uit putten en bulten, trechters en puin. Alle huizen zijn tot ruïnes herschapen. Enkel de kerk staat nog overeind, als een vuurtoren in de storm. Enkel de oostkant van de toren is licht beschadigd.

Tekening van Georges Leroy: de eerste schade aan de kerk van Loker op 29 april 1918

Kaart met posities van de Franse eenheden op 29 april 1918 rond Loker.

Achteraf zal ook de mooie kerk van Loker totaal vernietigd worden.

De mannen kruipen en klauteren van de ene kuil naar de andere. Na korte tijd worden ze onder vuur genomen door een Duits machinegeweer. Onderofficier Barral, steeds aan het hoofd van zijn sectie, probeert het mitrailleurnest links te omzeilen. Zo belandt hij op de linkerhoek van de kerk. Barral wil even dekking zoeken in een kuil. Totaal onverwacht duikt een Duitse officier op in dezelfde kuil. De ontmoeting is zo plots. Beide staan oog in oog, even twijfelen ze. Maar dan trekt de Duitser iets vlugger zijn revolver en mikt op de Franse onderofficier. Op dat ogenblik verschijnt wachtmeester Albrieux, vriend van Barral, links van de Duitser. Hij houdt de officier reeds onder schot. Er resten slechts twee mogelijkheden: ofwel schieten beide, ofwel schieten ze niet. Tijdens die korte aarzeling haalt de menselijke logica, die hen kan laten overleven, het van de oorlogslogica en de dood: ze zullen elkaar niet doodschieten. De Duitse officier laat zijn wapen zakken en geeft zich over. Een klein sterretje hoop temidden de pikzwarte nacht.

Huize Godtschalk [B]

Langs de Godtschalkstraat ligt 'Huize Godtschalk', een tehuis voor bijzondere jeugdzorg. Het complex vervangt het 'Gesticht Sint-Antonius' dat tijdens de oorlog vernietigd werd. Dit gesticht lag wat verderop. Het ontstond in 1872 als rusthuis van de Burgerlijke Godshuizen van Ieper. Later werd het een weeshuis, dat dank zij de nalatenschap van Ridder Charles Godtschalck (Ieper, 1809-1892) sterk kon uitbreiden.

In de tuin van Sint-Antonius ontstond de Britse begraafplaats *Locre Hospice Cemetery* Nabij het graspad naar de begraafplaats staat de mooie grafzerk van de Ierse Majoor William Redmond. Deze voorvechter van de Ierse onafhankelijkheid stierf tijdens de mijnenslag op 7 juni 1917 als aanvoerder van de Ierse Divisie.

Van eind april tot eind mei 1918 was het Gesticht Sint-Antonius in handen van de Duitsers, en diende als de uitvalbasis voor de troepen die het front rond Loker ver-

Huize Godtschalck

dedigen of het dorp moesten aanvallen. Pas tegen het einde van mei 1918 kunnen de Fransen het Gesticht innemen. Daardoor werd de geallieerde aanvalslinie vooruit geschoven tot aan de voet van de Kemmelberg. Het front lag toen aan de linkerkant van de Godtschalkstraat, ter hoogte van het Hillebeekbos.

De Ierse Majoor William Redmond sneuvelde op 7 juni 1917

De vernietiging van het Hillebeekbos.

van 11 naar 60, Godtschalkstraat

20 mei 1918, 5 u 30 in de morgen.

De Franse artillerie ontketent een reusachtig spervuur, vanaf het Gesticht van Loker tot aan de voet van de Kleine Kemmelberg (Monteberg). Het spervuur duurt meer dan 30 minuten, en geeft de bataljons van het 42ste infanterieregiment, gelegen ten westen van de Scherpenberg, kans om aan te vallen in de richting van het Hillebeekbos.

Dit bosje strekt zich uit van op de heuvel tot in de vallei richting Loker, tegen de Hellebeek aan. Het bood beschutting aan een vooruitgeschoven Duitse stelling, die van daaruit breed uitzicht had op de omgeving. De soldaten rukken op en steken de Kemmelbergweg over. Zonder zware verliezen bereiken ze het bosje, dat nauwelijks verdedigd wordt. De laatste Duitse posities worden er vlug ontruimd. De sector bevat stukken niemandsland, en ligt wellicht te ver van de Duitse frontlijn om er belangrijke verdedigingsstellingen te plaatsen.

Hillebeekbos

Duitse soldaten in holle weg (huidige Hofstraat) tussen Dranouter en Loker, omgeving Hillebeekbos

Om 7u30 is het Hillebeekbos volledig in Franse handen. Het regiment richt zijn commandopost in onder de kleine brug van de Kemmelbergweg over de Hillebeek. Een granaatinslag had er de loop van de beek omgeleid, zodat er een droge schuilplaats ontstond. Voor de 'poilus' (bijnaam voor de Franse soldaat) van het 42ste, is de dag goed begonnen. Het gevreesde doelwit is vlot ingenomen, de mannen zijn opgelucht en installeren zich in het bos. Maar kort voor de middag zou het tij keren ... Plots ontploft de Duitse artillerie. Onophoudelijk ratelen de mitrailleurs. Het Hillebeekbos is een val waarin de

Een franse divisie in 1918

Tijdens de Eerste Wereldoorlog (en ook nog geruime tijd later) was een divisie de 'kleinste grote eenheid' van een legermacht. Dit betekent: een eenheid waarin de wapens, taken en diensten zodanig waren samengevoegd en georganiseerd dat deze eenheid lange tijd zelfstandig kon opereren en strijden.

De cijfers dateren van 1 november 1918 voor een divisie van 9 bataljons. In totaal telde een divisie ongeveer 13.000 man, inclusief officieren en onderofficieren. Een divisie omvat 3 regimenten, een regiment telt 3.000 soldaten, een bataljon ongeveer 1.000 man.

Staf, hoofdkwartier	212
Infanterie (3 regimenten)	8.805
Cavalerie	156
Artillerie	2.764
Medische Dienst	268
Genie	605
Bevoorrading	191
Paarden	3.640
Motorvoertuigen	1.030

Een Franse divisie in 1918

Franse aanvallers gelokt én vernietigd zullen worden. Massaal afgevuurde gifgasgranaten doen hun moordwerk. De Fransen moeten urenlang hun gasmasker ophouden. De beschietingen blijven maar duren: de hele dag en bijna de hele nacht van 20 op 21 mei 1918. 's Morgens, tijdens de eerste gevechten, waren er slechts enkele bomen beschadigd. Minder dan 12 uur later is het Hillebeekbos totaal weggeveegd. Overlevenden van het 42ste IR zullen in 1921 getuigen hoe zij tijdens die afschuwelijke dag en nacht de meest dramatische bombardementen van 1916 bij Verdun opnieuw moesten doormaken.

Het Hillebeekbos werd na de oorlog niet heraanplant. Dank zij privaat initiatief ontstonden recent wel kleine bosjes. Een groot deel van de Hillebeekvallei is nu natuureservaat. In de natte graslanden getuigen nog steeds typische planten van het oorspronkelijke bos: bosanemoon, wilde hyacint, speenkruid, grote muur, koekoeksbloem. Kleurstipjes als herinnering aan een slachtpartij.

De Kemmelberg: een getuigenheuvel. [D]

*{Van 60 naar 61, Godtschalckstraat}
De Kemmelberg: een getuigenheuvel*

De Kemmelberg (156 m) en de andere West-Vlaamse 'Bergen' liggen bijna op één rij, temidden een vlak landschap. Langs de zuidwestelijke flank gaat de Kemmelberg over in de Monteberg (132 m) die tijdens de oorlog 'De Kleine Kemmelberg' genoemd werd. Iets noordwaarts ligt de kleinere Lettenberg (97 m). De heuvels ontstonden als zandbanken voor een vroegere zee kust. De zeebodem werd gedurende miljoenen jaren laag per laag opgebouwd met klei of zand, aangevoerd door de waterstromingen. Van 25 tot 7 miljoen jaar geleden lag het heuvelgebied in de kustzone van de Diestiaansee. Toen werden zandbanken opgebouwd met zogenaamd 'Diestiaanzand', 25 tot 30 m dik. Omdat dit zand sterk ijzerhoudend is, kleurt het roestrood. Toen het zeeniveau 7 miljoen jaar geleden daalde, vielen de zandbanken droog. Het ijzer oxideerde en vormde samen met het zand een metersdikke korst van ijzerzandsteen. Deze korst beschermde de bodem tegen de erosie van neerslag en wind. Daardoor bleven de oorspronkelijke bodemlagen goed bewaard, temidden de sterk geërodeerde vlaktes van de IJzer (ten noorden) en van de Leie (ten zuiden). Het ijzerzandsteen werd eeuwenlang, tot in de 14de eeuw, ontgonnen als bouw materiaal. Heel wat middeleeuwse kerken en grote huizen uit de streek werden met ijzerzandsteen opgetrokken. De beschermende korst van ijzerzandsteen verdween helemaal. De vlakke top van de Kemmelberg was tussen 450 en 300 jaar voor Chr. een groot Keltisch fort. Langs de Lokerdreef zijn de steile wanden van de site nog goed te zien.

Aan de voet van de berg.

{van 61 naar 63, Montebergstraat}

André Pestourie diende als soldaat in het 60ste IR. Zijn oorlogsdagboek beschrijft nauwkeurig de plaatsen waar hij verbleef en vocht:

“Wij verblijven in open veld, in een totaal vernielde hoeve. Er zijn geen diep ingegraven schuilplaatsen, omdat het terrein dit niet toelaat. Op enkele centimeters diepte kwelt het grondwater reeds op. We worden beschermd door golfplaten en muren van zandzakjes.”

Over het gifgas:

“Tijdens de voortdurende beschietingen zien we hoe het gifgas zich steeds op dezelfde hoogte boven de grond verspreid. We dragen er zorg voor dat vooral onze ogen en longen geen contact hebben met het gas. Maar we beseffen nog niet dat ALLES wat door de mistwolken wordt aangeraakt, door dit smerige gif zal aangetast worden.”

Alexandre Mezière, die het gas en de oorlog overleefde, beschrijft hoe het 156ste Infanterieregiment op de Kemmelberg overleeft:

“We zijn uitgeput omdat we niet kunnen eten, drinken of slapen. We worden voortdurend gekweld door lawaai, vergiftigd door het buskruit en het mosterdgas, dat we met galgenhumor omdoopten tot “koffie en parfumerie”.

Op 20 mei 1918 sneuvelde François Desveaux op de Kemmelberg. In 1919 publiceerde zijn vader uittreksels uit zijn oorlogsbrieven. De brieven schetsen het beeld van een toegewijde luitenant die bezorgd was om de gezondheid en het leven van zijn manschappen. “4 mei 1918, 19 uur: Ik ga eten en neem de bevelen door. Ze zijn nogal onduidelijk. We gaan naar links vanuit Loker, tegenover Kemmel. Men spreekt niet meer over aanvallen.” (...) “Ik probeer mijn troepen te organiseren zodat ze zich kunnen verdedigen. Eén van mijn mannen ligt languit in de loopgraaf. Ik raak zijn been aan en vraag hem op te staan, maar het is een lijk.”

Uit de brief van een vriend:

“François Desveaux was diep onder de indruk van de dood van zijn mannen. Hij zag hen graag, zoals zij hem graag zagen. Steeds opnieuw wist hij energie en moed te vinden. De mannen prezen hem unaniem om zijn positieve houding en zijn kalmte, wat enorm motiverend op het moreel van de troepen inwerkt. Ondanks de bombardementen bleef hij steeds bereid om zijn gedode of verwonde mannen op te zoeken en bij te staan.

De schets gemaakt door één van zijn vrienden duidt de plaats aan waar François DESVEAUX gedood werd, tussen Bruloze en de voet van de Kemmelberg.

François DESVEAUX, een toegewijd man (c)

François Desveaux was onderluitenant van het 106de Bataljon ‘Jagers te voet’. Hij werd geboren in Autun (Saône-et-Loire). Korte tijd voor de oorlog studeerde hij aan de gerenommeerde Franse kostschool ‘Villa Saint-Jean’ in Zwitserland, waar ook de beroemde schrijver-piloot Antoine de Saint-Exupéry tussen 1915 en 1917 studeerde.

“Vaarwel, zei de vos. Dit is mijn geheim. Het is heel eenvoudig: men ziet maar goed met het hart. Het essentiële is onzichtbaar voor het oog.”

(Uit Le Petit Prince, Antoine de Saint-Exupéry)

Ossuaire du Mont-Kemmel (E)

{van 63, veldweg, naar 74, Kemmelbergweg}

Het Franse Massagraf ligt op de noordelijke flank van de Kemmelberg, bij knooppunt 74. Van hieruit kijk je uit op de heuvelkam van de Baneberg, Rodeberg, Molenberg, Vidaigneberg en Zwarteberg. Verder westwaarts ontdek je de Catsberg, oostwaarts ligt de kleine bult van de Scherpenberg. Aan de voet van de heuvel ligt de U-vormige hoeve 'Traisnel'. De helling vanaf de bosrand tot aan de hoeve was niemandsland tijdens de Slag om de Kemmelberg. De geallieerde soldaten (eerst Britten, later Fransen) waren een makkelijk doelwit voor de Duitse artillerie die vanop de heuvel de aanvallers bestookte.

Het massagraf werd aangelegd vanaf het einde van de oorlog. Na de slag bleef een groot aantal lijken op het slagveld achter. Niet-geïdentificeerde Franse gesneuvelden werden van de velden gehaald om in dit massagraf hun laatste rustplaats te krijgen. Het 'Ossuaire' bevat tevens stoffelijke resten van Franse soldaten uit andere slagvelden in Vlaanderen. Uiteindelijk kwamen er overschotten van 5.294 Franse officieren en soldaten terecht. Slechts 57 van hen zijn geïdentificeerd. Hun namen staan vermeld op de witmarmeren plaat op de obelisk midden in het ossuarium.

Oorspronkelijk bevond zich vooraan het grafmonument van de Franse korporaal Emile Dauviller, gesneuveld in Langemark op 20 december 1914. Het graf verdween als gevolg van de herinrichting van deze begraafplaats in de jaren '70. Zijn naam staat wel vermeld op het gedenkteken van de begraafplaats.

Eugène LEMOINE

Eugène LEMOINE, een Parijzenaar van 19 jaar, hoorde bij de 17 overlevenden van de Kemmelberg. Hij vervoegde de 6de compagnie van het 30ste IR in 1917. In de morgen van 25 april 1918 was hij op post op de Kemmelberg. Zijn compagnie had als opdracht de top van de berg te verdedigen. Tijdens die gevechten werd hij slachtoffer van het gifgas, en kon hij geëvacueerd worden. Nauwelijks hersteld van het gas, vecht hij op 26 september 1918 in Sainte-Marie-a-Py, in de Marne. Daar wordt hij opnieuw gewond, deze keer door een granaatscherf. Hij stierf op 23 maart 1984. Zijn hele leven bleef hij lijden aan de gevolgen van zijn oorlogsverwondingen en het gifgas.

Het 30ste Infanterieregiment volledig uitgeschakeld.

Een herinneringsplaat in het Franse Massagraf herdenkt het 30ste Infanterieregiment. Dit vormde, samen met andere Franse en Britse eenheden, het garnizoen van de Kemmelberg. Het werd in minder van 48 uur strijd uitgeschakeld.

Een getuigenis van Jean GRANGE, Frans soldaat van de 28ste infanteriedivisie, die het allemaal meemaakte én er heelhuids uitkwam.

“ ... De eersten die bij ons aankomen zijn nieuwe soldaten van de klasse 1918, nog jongens. De ‘anciens’ van het 30ste IR vervoegden deze nieuwe rekruten. In mijn sectie heb ik de 17 overlevenden van de Kemmelberg ondergebracht. Bij hen ga ik regelmatig mijn voorraad goed humeur en moed opdoen.”

(Uit «*Philibert engagé volontaire 1914-18*»)

Het verhaal Bill en Franq

{van 63, veldweg, naar 74, Kemmelbergweg}

In april 1918, kort voor de Duitse aanval op de Kemmelberg, was er aan de voet van de Monteberg een Australische eenheid gelegerd. Onder de soldaten was er een tweeling die altijd samen bleef: Bill en Franq. De eenheid moest zich klaarmaken voor een aanval vanuit de loopgraven, man tegen man. Franq stond op een laddertje om de omgeving te bespieden. Plots viel zijn lichaam terug in de loopgraaf. Zijn hoofd rolde een paar meter verder. Op dat ogenblik kwam het sein tot de aanval: ieder moest uit de loopgraaf, bajonet op het geweer. Bill weigerde de strijd en bleef in de loopgraaf achter, compleet in shock. Hij hield het hoofd van zijn geliefde broer in zijn armen. Na de strijd namen zijn makkers hem mee naar de rustplaats op de Monteberg. Hij werd gevangen genomen wegens plichtsverzuim. Bill zou zelf om zijn executie gevraagd hebben. Hij moest zijn eigen graf delven. Voor het vuurpeleton wilde hij niet geblinddoekt worden, en bleef hij het hoofd van zijn broer omarmen. Toen het bevel kwam, schoten zijn kameraden in de bomen. De officier schoot hem tenslotte dood met zijn revolver. De familie Dondeyne, plaatselijke bewoners die tot aan het begin van de Slag om de Kemmelberg in hun huisje bleven, bekommerde zich om de onfortuinlijke Australiër. Moeder Dondeyne merkte het graf met zware stenen. Kort na de oorlog belandde ze in Parijs. Daar kon ze de laatste brief die Bill kort voor zijn executie schreef, naar Australië opsturen. Vele jaren later kwam de zus van de Bill en Franq in contact met Marie Dondeyne, de dochter die terug in Dranouter woonde. Samen vonden ze het graf van de broers terug. De resten werden verast, en verzameld in een zilveren urne. Het was de laatste wil van Bill dat zijn resten naar Australië zouden terugkeren. En zo geschiedde. (naar getuigenis van Marie Dondeyne, ‘*Metje Berg vertelt*’, in *Doviekroniek* 1993, blz 35/37)

De gefolterde berg

Uit 'The Robin Hoods',

Doviekroniek 1998, blz 5

“De Kemmelberg was een alleenstaande conische heuvel, een belangrijk observatiepunt en terecht gezien als de sleutel tot een brede frontstrook. (...) Bij onze aankomst (16 april 1918) was de Kemmelberg een mooie plaats, dicht bebost, vrolijk met bloemen bedekt en over het algemeen gelijkend op Clifton Grove in de maand mei. Bij ons vertrek was het een gefolterde massa bruine aarde met versplinterde bomen en bezoedelde lucht.”

Uit 'Een bloem op het geweer',

Gaston Durnez, Doviekroniek 1993, blz 32

“Weinig plaatsen in Vlaanderen zijn ooit zo doorschoten als de Kemmelberg en haar omgeving. Het gloeiende staal is erin geslingerd alsof men de berg opnieuw moest opvullen. ... De Kemmel werd een grote doorprikte vingerhoed.”

'De Tunnel' van de Kemmelberg.

{tussen 74 en 73}

Op de zuidwestelijke flank van de Kemmelberg, rechts van de huidige Klokhofweg bevond zich een grote ondergrondse bunker, 'De Tunnel'. Kapitein Pincon (11de compagnie van het 99ste infanterieregiment op de Kemmelberg) getuigt: “Boven op de helling lag een gewone bunker die bestond was tegen bommen van 150 mm, en diende als observatie- en schietpost. Iets lager bevond zich op 50 meter afstand een grote ondergrondse schuilplaats, 'De Tunnel'. Deze was ingericht als commandobunker van de bataljonscommandant. Ze werd in 1915 door de Britten gebouwd als schuilplaats voor reservetroepen. In 1916 was er een slaapplek voor 200 soldaten ingericht. Tijdens de gevechten van april 1918 diende 'De Tunnel' als basis voor de soldaten. Op 25 april 1918 was dit onze allerlaatste verdedigde stelling. Om 9u40 werd van hieruit het ultieme bericht over de uitzichtloze situatie gestuurd naar het hoofdcommando op de Scherpenberg. Daarna volgde de overgave. Tussen de tunnel en de observatiebunker hogerop werden er regelmatig berichten doorgegeven. De boodschappers werden er voortdurend bestookt door granaten, 5 tot 10 per minuut. Door de opmerkelijke precisie van deze beschietingen werd het aantal verbindingsgedichten er gedecimeerd.

Duitse soldaten (koeriers) schuilen tegen de flanken Kemmelberg, staan klaar als reserves om berichten over te brengen, de telefoonlijnen zijn vernietigd

De Kemmelberg, een herdenkingsplaats.

{Van 73 naar 84, Kemmelbergweg}

De Treurende Engel

In 1932 werd de gedenkzuil voor de Franse soldaten boven op de Kemmelberg ingehuldigd door generaal Lacappelle. Deze obelisk (18 m hoog) beeldt Victoria uit, de Romeinse godin van de overwinning. De volksmond doopte ze om tot "de Treurende Engel". Het monument, van architect Cordonnier uit Rijsel en beeldhouwer Masselot uit Armentières, vormt een eenheid met het Franse Massagraf, 170 m verderop. De figuur kijkt naar de obelisk op het massagraf.

Op beide flanken van het gedenkzuil staan namen van generaals en divisies die deelgenomen hebben aan 'de gevechten op de Vlaamse Bergen'.

Het monument werd in 2005 gerestaureerd door de provincie West-Vlaanderen. Oorspronkelijk pronkte boven op de obelisk een Franse soldatenhelm met laurierkrans. Die verdween echter in de jaren '70 na een bliksemingslag.

{tussen 84 en 82, Kemmelbergweg}

De uitkijktoren "Belle Vue"

In juli 1928 bezoeken cadetten van het Britse leger de slagvelden van Vlaanderen en houden halt in Kemmel. Ze herdenken er de troepen die hier vochten en leden in de lente van 1918. De bekende uitkijktoren (18 m hoog) boven op de top was reeds hersteld.

Voor de oorlog stond hier, rond de eeuwwisseling, ook al een uitkijktoren. Onder de toren zat vele jaren lang een beer opgesloten in een kooi. Ooit ontsnapte die beer, om uiteindelijk in het dorp neergeschoten te worden.

Die eerste toren stond symbool voor het beginnende toerisme naar de West-Vlaamse Heuvels. Nog voor de

Onderschriften.....

eerste toren gebouwd was, vòòr 1900, was er reeds een heuveltje als uitkijkpunt opgeworpen. De allereerste toeristen beklommen het via een spiraalvormig trappad, om boven van het panorama te genieten. Op die bult staat nu het geodetisch meetpunt van 156 meter hoogte boven de zeespiegel.

**{tussen 84 en 82, Kemmelbergweg}
De uitkijktoren "Belle Vue"**

In juli 1928 bezoeken cadetten van het Britse leger de slagvelden van Vlaanderen en houden halt in Kemmel. Ze herdenken er de troepen die hier vochten en leden in de lente van 1918. De bekende uitkijktoren (18 m hoog) boven op de top was reeds hersteld. Voor de oorlog stond hier, rond de eeuwwisseling, ook al een uitkijktoren. Onder de toren zat vele jaren lang een beer opgesloten in een kooi. Ooit ontsnapte die beer, om uiteindelijk in het dorp neergeschoten te worden. Die eerste toren stond symbool voor het beginnende toerisme naar de West-Vlaamse Heuvels. Nog voor de

eerste toren gebouwd was, vòòr 1900, was er reeds een heuveltje als uitkijkpunt opgeworpen. De allereerste toeristen beklommen het via een spiraalvormig trappad, om boven van het panorama te genieten. Op die bult staat nu het geodetisch meetpunt van 156 meter hoogte boven de zeespiegel.

**{Van 82 afdalen op veldpad naar 81, via Katterkerkhofstraat naar 70, Lokerstraat}
Kemmeldorp, vernield en wederopgebouwd**

Op 22 mei 1921 vindt er in Kimmel een grootse Frans-Belgische herdenkingsplechtigheid plaats, ter hoogte van het gemeentehuis. Een bisschop draagt de mis op voor de ruïne van het kerkportaal. Ook de Franse opperbevelhebber Maarschalk Ferdinand Foch (1851-1929) is aanwezig. In de verte rijst het silhouet van de Kemmelberg

op. Boven op de heuvel werd een hoog kruis geplaatst als aandenken aan de gruwel die er zich 3 jaar eerder afspeelde. Het dorp werd vanaf 1921 helemaal heropgebouwd, en behield zijn vooroorlogse structuur.

**{verkenning van de de Lettenberg, van 70 naar 76, 71, lus door het bosje, afdalen langs de bunkers, terug naar 70}
De ondergraven Lettenberg**

De Lettenberg (97 m) ligt als een kleinere uitloper noordwaarts van de Kemmelberg. De omgeving van de Lettenberg werd in 2003/04 landschappelijk heringericht, met o.m. een bloemenweide, houtkanten en een wandelpad. Je geniet er van schitterende uitzichten. Meteen de verklaring voor het enorme strategische belang van deze en andere heuvels.

De heuvel werd begin 1917 door de Britse '175e Tunneling Company' ondergraven en voorzien van ondergrondse schuilplaatsen: een brigade-hoofdkwartier, slaapplekken en een 'Dressing Station' (medische hulp-post). De toegang bestond telkens uit een bunker.

Op de voorzijde van één van de bunkers is nog duidelijk een rood kruis te zien. De bunkers, uitgegraven in 2004, zijn vrij te bezoeken. Infoborden nabij de bunkers vertellen er meer over deze site.

Op de heuvel zelf richtte de private eigenaar na de oorlog een Calvarieberg met kruisgang in ter herdenking van de oorlogsslachtoffers.

Ingang bunkers Kemmelberg.....

De wandelkaart van het wandelnetwerk is te koop (6 euro) in de VVV van Heuvelland, Reningelststraat 24 te Kemmel, in Westtoer en in de andere toeristische diensten van de Westhoek.

Sommige delen van de route zijn niet geschikt voor rol- en kinderwagens. (op de Kemmelberg, bij de Scherpenberg). Op de kaart wordt een alternatieve route met blauw aangeduid. Deze route bedraagt in het totaal 7,5 km en kan ook met de fiets afgereden worden.

Voor zij die geen 10 km. willen wandelen, is er halfweg een doorsteek naar de Scherpenberg voorzien (rood gestreepte route , 4,3 km).

De wandeling start aan het Dorpsonthaalpunt van Loker. Een ander instappunt ligt in Kemmel dichtbij de Lettenberg, bij het knooppunt nummer 70. Daar is tevens een kleine parking aanwezig.

Brits kamp aan de voet van de Scherpenberg

VERHALEN
VOOR
ONDERWEG

Wandeltocht tussen Kemmel en Loker in het spoor van de Franse soldaten, met waar gebeurde persoonlijke verhalen in een vernietigende oorlog

De Slag om de Kemmelberg

april – september 1918

Wandeling van 10 km of 4,3 km.

Colofon

Basisteksten: Ghislain Kepanowski

Verwerking en eindredactie: Lieven Stubbe

Bronnen:

- Doviekroniek, driemaandelijks tijdschrift Heemkundige Kring Heuveland, 1993 nr 1 en 1998 nr 1
- Kabisch, 1936, Um Lys und Kemmel

Met de medewerking van

Stefaan Decroock, Johan Vandelanotte, Dirk Cuvelier, Noël Vallaeys, Aleid Hemeryck, Katrien Hindryckx, Hubert Masquelin, Hannelore Decoodt

Illustraties :

Private collectie José Depover (PC), Ghislain Kepanowski, en uit de beeldbank www.westhoekverbeeldt.be

Kaarten: Westtoer
Lay-out: ips creation
Druk : Cuvelier Graphics

Met dank aan de afdeling Bos en Groen van het Vlaamse Gewest

Deze verhalenwandeling is een initiatief van de gemeente Heuveland en "Oorlog en Vrede in de Westhoek" i.s.m. het Regionaal Landschap West-Vlaamse Heuvels vzw, VVV Heuveland en de afdeling Bos en Groen van het Vlaamse Gewest.

Deze wandeling maakt deel uit van de reeks 'Verhalen voor Onderweg' van het Regionaal Landschap West-Vlaamse Heuvels vzw.

Verantwoordelijke Uitgever:
Gemeentebestuur Heuveland
Eventuele reacties op deze wandelroute zijn welkom op de dienst cultuur van de gemeente Heuveland: cultuur@heuveland.be, 057/450.472 tav. Stéf. Decroock.

